Een Missiue/ofte Brieff des

Coninck van Nauarre/gesonden aen de drie Staten van Vranckrijck / inhoudende de verclaringe desseluen Coninck/op het ghene dat zeedert den 23. Decembris 1588. in Vranckrijck voorghevallen is.

Wt den Franschoysche in onse nederduytsche spraecke getrouwelijck ouerghheset, Door Frans V. Corenhart.

T'AMSTELREDAM.
By Barent Adriaensz. Woonende Inde Warmoestraet Int Gulde Schrijff-boeck, Anno. 1589.

MYn Heeren/ als ick overdencke/ hoe dat ick naest
de vier Jarẽ herwerts geweest hebbe het argument vã de trage-
dien die in Vrancryck gevallen zijn/het discours eñ yegelicx ver-
halinge van onse nagebueren/ het fondament vã de binnenlant-
sche orloge ende dat ic deur deselve binnelantsche orloge geweest
hebbe eẽ werelt vol miserien ende ellende. Als ic mede insie/eñ aẽ
mercke/dat dit Coninckrijck om een toecomende saecke/die so verde is van de
gedachten van de Francoysen als van mijne begerẽ/heeft moeten gevoelen on
eyntlijcken ellendicheyden/eñ armoeden/diemen heeft gefondeert op een ydele/
eñ waenschijnende sorge vande successie/eñ toecomẽde besidt in dit Conincrijc.
Eñ als ic met dese oogẽ die God my gegevẽ heeft/sonderling omme altijt te siẽ
eñ te lettẽ op het welvarẽ vã mijn vaderlãt / die seer teer zijn om dit quaet al-
tijt te siẽ dat ic mede moet siẽ eñ aenschouwẽ mijn vaderlãt verbrãdẽ die prin
cipale pilernẽ alrede verbrant/vele vande principale stedẽ tot assche gemaect eñ
datmẽ noch inde plaetse daermẽ water behoort te brengẽ/õme diẽ brãt te blus-
schẽ/eñ om te behoudẽ tgene dat noch geheel overgeblevẽ is/het welc ic wel wẽ
schẽ soude dat al geblust waer/eñ niet meer en brande / my met gewelt dwingt
tegens mijn dãc/eñ wille/om my selve te verbrandẽ/sulcx dat mijne nootelijcke
beschermenisse/my bynaest so verdrietich is/als het gewelt/dat my aengedaen
wort/bydẽ genẽ die my aẽvechtẽ/so soude ic moeten wesen eẽ vã de ongevoelic-
ste menscẽ diemẽ ter werelt vindẽ mach/of ic soude moetẽ op eenẽ dach in mijn
siel eñ gemoet gevoelen wel duysent mael alsulckẽ pijn/smerte eñ tormentẽ/die
mẽ by gene pijnẽ/smertẽ/eñ tormentẽ soude mogen vergelijcken als ic die ellẽ-
dige gemene stant vã dit Conincrijck overmercke Te meer also ick weet dat de
quaetwillende menschẽ my het dexsel/ eñ die de gront vã de sake niet en weten/
my de oorsake makẽ/vã dit ongeluckich quaet/ hoewel ic my daer vã wel wete
te ontschuldigen. Maer als ic my in myselven voorbeelde(na dien ic in sulcken
ongeluckigen/ellendigen tijt geborẽ ben)tgene dat God die Heere in t'begin/in
t'middel/eñ in t'voortgaen vã dese laeste oproerte voor my heeft gedaen/eñ hoe
vele getuygenissen/dieselve God vã mijn onschult/eñ vã de gerechtichept mijn-
der saeke heeft gegeven/niet alleen in Vrancrijck/maer ooc by vreemde natien/
niet alleen in t'gemoet vã mijne vriendẽ/maer ooc int gemoet van dẽ genẽ die
mijne vriẽdẽ niet en warẽ/eñ niet alleẽ inde opinie/eñ t'gevoelẽ vã de gemeẽte
maer ooc in t'gemoet/eñ t'herte vã mijnen Coninc daer by gevoucht/dat God
by veelrehande manieren heeft doen blijcken/dat hy sorge voor my droech/my
miraculeuselijc beschermt/behouden/eñ bewaert hebbende tegens die geweldẽ
daer geen middel scheen te wesen/dat ick my soude hebben mogen tegen stellen/
ofte thooft bieden/so soude ic voorwaer wel reden hebben/omme my selven int
particulier te behagen van mijne condicie/waer ic een ander dan ick ben / ende
waert dat de gedachtenisse van de ellendige gemene staet/my niet en mishaech-
de eñ my seer droeflijck/eñ bitter waer. Maer mijn Heeren dit en vermach ick
niet/mijn vaderlant sal ic nimmermeer achter stellen/het welvaren vã t'vader
lant sal altijt gaen voor mijn eyghen welvaren/eñ men sal altijt sien/dat mijn
verderf/mijn schade/eñ mijne ellenden gaen sullen voor t'verdriet van mijn va-
derlant. Maer ten minsten mach ic niet verswijgen het wel behagen dat ic daer
inne hebbe/dat ic door mijne woorden/mijne wercken/eñ mijn schrijven te ken-
nen

nen gegeuen hebbe/alle die oorſaken die my voorgeuallen zijn/ hoewel dat ic eē weerſin eñ miſ-hagen hadde/in de ellende daerinne wy ons begauen/ten waer die verleden exēpelen ons wijs maecten/inde toecomende tijden. Ghy luyden weet het wel/eñ geloue datter huydens daechs niemāt en is die alſo partidich ofte gepaſſioneert mach weſen dat hy my getuygeniſſe daer van can weygeren het welcke my alſo vertrooſt/dat ic voorwaer acht datter niet en is dat(bouen de gerechticheyt mijnder ſaken)die toorne Gods tegens my alſo verſacht/ende God bewogē heeft/om my voor te ſtaē als datte. Toch indiē God belieſt hadde het hart vādē Coninc mijnē Here/eñ v luyder harte alſo te roerē / dat ic mede hadde geroepē geweeſt/inde vergaderinge/die eenige vā uwe gedeputeerdē tot Bloys by zijne Mayeſteyt ghemaeckt hebben/ghelijck ick my laet beduncken dat voorwaer wel behoort hadde/eñ dat my toegelaeten hadde geweeſt aldaer vrijelijck voor te dragen/tgene dat ic gemeent ſoude hebben vorderlijc voor deſe ſtaet te weſen/ſo ſoude ic hebben doen blijcken/ dat ick niet alleen hertelijckē begeren/ofte de woorden inde mont/maer ooc het daetlijc werc in handen hadde/dat mijne meeninghe niet en ſtaet in ſchoon voorgeuen / t'welc met ſchoone woorden is becleet/daerinne ic my daeromme niet en ſoude hebben willē verbinden/maer ter contrarie die goede reſolutie van mijne affectie/ eñ genegentheyt/die ic drage tot die grootheyt vanden Coninc eñ vā dit Conincrijc/ſo vele als ic vermach/ia tot mijne eygen coſten/al waert ooc ſo dat alle de werelt ſoude beſloten hebben/eñ gereſolueert zijn omme met my niet te tracteren/te handelen ofte te capittileren/want mijn conſcientie my verſekert/dat ic my in gene dinghen beſwaert vinde/anders dan in tghene dat zijne Mayeſteyts hoocheyt ende mijn eere aengaet.

Ende dewijle tſelue niet en is geſchiet(het welcke Vranc-rijc gerekent mach werden voor een vā zijne faulten/als niet hebbende/ſulcken goeden Medecijn-Meeſter/die den ſiecken/of crancken man lief heeft)ſo wil ic dan v luyden ten minſten doen verſtaen voor de laetſte reyſe/tghene dat ick my ſchuldich acht te doene/ende tgene dat ic noodich achte te weſen tot dienſt van God/vanden Coninc mijnen Souuerain heere/eñ tot weluaert van dit Coninc rijc/ten eynde dat alle onderdanen van deſe crone/ geonderrecht mogē weſen/ ende dat een yegelijck tot mijnder ontlaſtinge mijn intentie/ende meninge/ende voorts deur mijn intentie mijn onſchult ſullen mogen verſtaen.

So ſal ick v luyden dan voor eerſt voorſtellen mijn ſtaet/ niet om my te verhoueerdigen ofte te prijſen/want ſo dicmaels als ic ſulcx doe/ ſo ſal my God vernederen/ dien die prijs eñ eere alleen toebehoort/ooc niet om v te ſeggen als oft ic te Paerde ſaet/of wel op mijn gemac/want dieſelue Godt weet waerinne ic mijn behagen ſtelle/waerinne ic my betrouwe/ende waer op ic principaelijck ſteune/maer alleen om v luyden voor te draegen twee ſaecken.

Te weten de eene die conditie van deſe ellendige Oorloghe het vordel datmen tegens my heeft gehadt/hoe dicmaels datmen my heeft aen geuochten/eñ het profijt datmen daer wt gehadt heeft. Op dat ghy ten minſtē ſonder partie moecht oordelen/dat God de Heere my tegens ſo grote gewelden onderhouden heeft/niet ſonder groote miraculen/eñ dat de miraculen niet gheſchiet ſouden hebben/ten ware dat de onſchult/ het goet recht/die Iuſtitie/ende ge-

de ge-

de gherechtichept waren aen mijnder zijde.

Ten tweden om v luyden rechters te maken/ oft het gene dat ic v luydē nu segge of ic dat segge wt vreese/of ic oorsake hebbe omme te sinkē/wtsorge omme te ontgaē swaerder straffe dā ic gehadt hebbe/of wt vreese vā mijn verderf die my doet buygen/ofte ter contrarie of het geschiet/ wt het warachtich geuoelen dat ic hebbe ouer die ellende van mijn Vaderlant/eñ die begeerte die ick hebbe tot de vrede/ende die groothept van t'Coninckrijck die my dit doet spreecken.

Ick soude die soldaet maken/waert dat ick v by ordinantie vertelde wat Crijchs-volc naest de vier Jaren by my is gecomen/eñ dan sout ghy dencken dat ic v mijn vromichept soude willen verhalen/maer neen dat en is mijn meninge niet. Och oft God gaue dat ic noyt Capiteyn hadde geweest/ na dien dat mijn leeriaren geschien moesten tot so grote costen/ic soude veel eer gedaen hebben/als ic v vraechde wat Capiteynen in Vrancrijc noch ouergebleuen zijn/bouen den genen die hem tegens my gestelt hebben. Ic hebbe naest de vier Jaren tien Velt-legers tegens my gesien/tien Luytenanten vanden Coninc/hebbende onder henluyden de macht eñ t'gewelt van tgrootste Coninckrijck vande Christenhept. Ghy sout mogen meenen dat hetselue my een glorie ofte eer sy/maer neen het is geheel anders/eñ sal v daeromme seggen/om sodanige opinie/ofte meninge van v te keren dat ic vā de tien Velt-legers in effecte te doen gehadt hebbe/niet meer dan tegens een Velt-leger / daer ic tegens geslagen/eñ die ooc verwonnē ofte vernielt hebbe/daer inne God my sonderling/ een middel heeft willē mede-delē tot hare verderffenisse/maer in alle de ander Velt-legers hebbe ic weynich oft bynaest geen moeyten gehadt/wāt deselue ge smolten/eñ in hem selfs bynaest vergaen zijn/ voor dat sy my sagen/eñ hebbe so haest hare verstroijnge vernomen/als hare vergaderinge. De Engel/de roede Gods heeft henlieden die middel benomen my te beschadigen/daerom en comt my niet toe die eer/eñ glorie van dien/want ic daer toe van tmijne bynaest niet ghedaen hebbe.

Maer wat is in effecte geweest/hoore groot ghewelt ende voleyndinge/weet ghy van v gedeputeerden te seggen/wat prouincien dat het zijn/daer die vande Religie plaets gehadt hebben om te vertrecken/merct aen de staet daer die van de religie voor de oorloge inne waren/ eñ die staet daer sy nu inne zijn/so sult ghy onder daet wel weten te ordelen wat vordel ghy naest de 4 Jarengehadt hebt/deur tverlies vā tleuē vā tiē hondert duysent menschē/eñ die costen van een grote Goutberch/merct ooc aē het vernielē/eñ de verderffenisse van tvolc van Vrancrijc/datmen beter coop eñ lichtelcker heeft geconsenteert/dan ofmen gesproken hadde omme den Turck te vercrijgen/oft om alle de Christenhept te brengen aen onsen Croone/het welc ouermerckende/soude het onmogheliȷ̈ck zijn/ dat ghy daer na onbeweechlijck blijuen/ende niet bekennen sout/dat het een extraerdonarijs werck Gods is.

Daer en bouen ghelijck ghy met oogen ende handen sulcx behoort te sien te tasten ende te bekennen/dat ghy van ghelijcken behoort te bekennen/dat ghy te vergeefs vecht/als ghy tegens God strijt/dat ic van gelijckē behoore mijne handen ten Hemel op te heuen/eñ my wel te wachten/deur sulcken

ken God-saligen geluck opte geblasen te worden/ofte my die eere van dien toe schrijuen/wel versekert zijnde indien ick anders dede/dat God zijn ooch elders keeren/eñ mijne Vianden binnen twee Maenden meer vordeels tegens my ge-nen soude/dan ick in vier Jaeren gunst/ende vordel van God hebbe ghehadt.

Maer ic hope dat ic deur de gratie Gods sulcx niet doē en sal/eñ wil tot dien eynden/dat dit geschrift/denr alle de werelt voor my roepen sal/dat ic desen huydigen dach so willich eñ gereet ben/omme pays/eñ vrede aē den Coninck mijnen Heere/die gemeene rust van zijn Coninckrijck/en van my selue te versoecken/als ick opt ghedaen hebbe.

Ick hadde in tbegin van dese Oorloge een insien van mij-ne conscientie/eñ eer/die ic aen zijne Mayesteyt altijt seer ootmoedelijck hebbe gebeden/my in t'geheel te willen laten behouden/het oorloch heeft my in mijne conscientie/eñ eere ooc niet vermindert/maer en hebbe deselue ooc niet vermeer dert daer deur ic my te onwilligher soude moghen laten vinden/so dat ick zijne Mayesteyt seer ootmoedelijck bidde om vrede. Eñ so vele als v mijnen Heeren aengaet/dencke ick wel/indien ghy de vrede eñ zijne Mayesteyts staet bemint/ wilt ghy het quaet vande Oorloge bekennen / eñ de remedie vā dien/dat ghy v gesantē eñ gedeputeerden/die inde vergaderinge tot Bloys waren/behoorde beuolen te hebben heur begin ende Conclusie/ daer na gherecht te hebben/daer toe ick v als noch bidde/ende vername.

Ick weet wel dat ghy hemluyden in heure instructie hebt mogen gebieden/die gemeene regel daerinne te stellen/datter in een Coninckrijc niet meer dan een Religie behoort te wesen/ eñ dat het foudament vā een goede staet is Godsalicheyt/ de welcke op een plaetse niet wesen mach/daer Godt op verscheyden manieren wort gedient/dat stae ic v toe/eñ het is ooc also tot mijn groot leet-wesen/ic sie ooc seer veel volcx die daer ouer claghen/maer weynich luydē die tselue willen remedieren/ic hebbe my altijt gepresenteert tot redelijc-heyt/daer toe ic my noch presentere/ datmen daer toe neeme de ghewoonlycke middelen tot sulckē saken dienende/eñ zijn daer ander extraerdonnaris datmē die soecke. Jc eñ alle die vande Religie sullen ons onderworpen t'geene dat een vrije Consilie ordonneren/eñ besluytē sal. Dit is alleē de middele diemē tot allē tijden heeft gepractiseert/eñ gebruyct van ouden tijdē. Maer te gelouen datmē tselue deur bedwang vā t'swaert soude mogen gecrijgen/dat achte ic voor God onmogelijck te wesen/het welck die wtcomste vandien opter daet wel bewijst.

Het en is niet van noode dat ick lang op die materie stae/ ouermits dat het een materie is die al is gedisputeert/mē heeft my dicmaels aē gesept/eñ gesommeert/dat ic mijn Religie veranderen soude: maer hoe? Met het mes op mijn keel/als ic alschoon mijn conscientie niet ingesien hadde/so soude my t'respect van mijne eere (by maniere van spreecken) belet hebben. Wie heeft opt hooren seggen datmen een Turc/geboren heyden/ofte Saraceen heeft wil-len dooden/dooden segge ic om zijn Religie/voor datmen beproeft heeft/ ofmē hem mochte bekeeren? Doch achte ic dat mijn aldermeeste vianden niet en me-nen dat ic van de vrese/eñ kennisse Gods verder verdreēt ben/dan een Turc/eñ nochtās ismē veel wreder tegēs my/danmē is tegēs sulckē Barbariscē mēschē

Wat

Wat souden de meeste Catholijckē van my seggen? Waert dat sy my/ die tot mijn dertich iarē toe geleeft hebbe in eene Religie/ so haestich sagen veranderen in een ander Religie/ op de hope van een Conincrijck te vercrijgen? Wat souden de gene seggen? Die my couragieus eñ wel gemoet hebben gevonden/ dat ic die Gods-dienste wt vreese schandelijc verliet/ daerinne ic van den tijt mijnder geboorte God gedient hebbe? Daer hebt ghy de redenen die de wereltlijcke eere aengaet/ maer inde gront vande conscientie/ wat sou het wesen dat ic die in eene belijdenisse des geloofs opgevoet/ geonderrecht/ eñ gheonderhouden ben/ ten eersten soude hooren/ eñ sonder sprekē/ tē eerstē aen dander zijde vallen soude? Neen mijn Heeren dat en sal die Coninck van Nauerre nemmermeer doen/ al mochte hy dertich Conincrijcken daermede winnen/ soo verre ist van sulcke meninge te wesen/ om een Coninckrijck alleen. Onderrecht my/ ick ben niet hart-neckich ofte hals-sterc/ neēt voor de wech vā te onderwijsen/ ghy sult seer grote baet doē/ wāt indien ghy my een ander waerheyt cont bewijsen/ dan de gene die ic geloue/ so sal ic my v verwonnen geuen ende ic sal noch meer doen/ want ick wel meene dat ick niemant laten sal van mijnder zijde/ of sy sullen hem met my mede verwonnen geuen/ ghy sult groot profijt ende een groot gewin doen in mijne conscientie alleenlijck.

Maer datmen ons met woorden sonder redenen meent te payen/ eñ ons wijs te maken/ dat wy by tgesicht vande wapenen alleen behoorē gepasuadeert te wesen/ ordeelt ghy mijn Heerē selfs of dat redelijc is/ doch latē wy dat daer by laten blijuen/ want ist dat ghy eenvoudelijc begeert mijn salicheyt/ so hebbe ic v daer af te bedancken/ maer ist dat ghy mijn bekeeringhe begeert alleen wt vreese/ dat ic v luyden eens soude mogen bedwingen/ so hebt ghy onghelijck/ mijn wercken bewijsen contrarie/ mijne maniere van leuen/ soo wel met mijne Vrienden/ als met mijne Vyanden / soo wel in mijn Huys als oock in t'Velt/ bewijsen ghenoech wat mijn ghemoet is / die steeden daer ick in ben/ ende die hem nu onlancks onder my ghegheuen hebben/ die gheuen ghetuyghenisse ghenoech daer van. Ten is de waerheyt niet/ gelijck dat een hantvol volcx van mijne Religie/ souden mogen bedwingen een oneyntelijc getal van Catholijckē tot een sake/ daertoe sulckē oneyntelijc getal van Catholijckē/ een hantvol volcx van mijne Religie/ niet en heeft connen brengen. Ende indien ick so lange tijt afgeweert/ ende onderhouden hebbe so swaren Orloge? Wat souden die dan doen/ die met so groote middelen hem souden stellen teghens mijne ghelegentheyt die cleyn/ eñ swac is? sulcke procedeuren souden geen wijs-heyt zijn.

Maer daer van is nu tertijt geen questie/ ick en ben in sulcken staet niet (God sy daer af gelooft) omme v als-noch goet/ oft quaet te doen/ ic en sal ooc (indien t'God belieft) van sulcken meninge niet worden/ nochte ghy luyden van sulcken vreese. Wy hebben altesamen eenen Coninc/ die my sulcke gerechticheydt als my toe coemt wel laeten sal/ als hy van ouderdom sal steruen. Laet ons daeromme soo seer niet sorghen voor het toecomende/ dat noch verre van hier is/ dat wy het tegenwoordige dat ons aenroert daer deur vergeten.

Godt heeft so claer als dē dach ontdect die gront/ ende het voornemen van alle den genen/ die in desen staet eenich oproer souden moghen maken/ so God ooc mijn voornemen ontdect heeft/ daer en is niemant onder v

luyden/

luyden/ofte in Vranckrijc/die t'selfde niet en weet. Ist niet een groot verdriet ende ellende/datter niemant in dit Coninckrijc is/of hy siet wel die seer ellendige staet/ ende roept tegen dese binnelantsche Orloge/dat het selue is een gestadige ende doodelijcke cortse van desen staet? ende datmen nochtans tot noch toe niemant en vint/ die de mont open doet omme remedie daer tegens te vinden? Datter niemant en is/in dese Vergaderinge tot Bloys/die dat heylige woort van vrede heeft derven noemen dat woort in twelc bestaet alle het weluaren van dit Coninckrijc. Ghelooft my mijnen Heeren/dat dese grote wonderlijcke ons opgeleyde moetwillige blintheyt / ende bottichheyt/ een van de grootste voor-tekenen is/die God ons geeft van het ondergaen van dit Coninckrijck.

Onse staet is in de werste cranckheyt/by allen teekenen canmen lichtelijck ordelen dat het binnelantsche Oorloge is de oorsaec van dit quaet/het welc by naest een ongeneeslijcke cranckheyt is/ die gene Staten sullen mogen ontgaen/ofte indien sy daer van ghenesen/ende aen dese apoplexye niet en steruen/so sal t'selue veranderen in een gicht/die t'halue lichaem verderuen sal.

Wat Remedie is hier toe? gene andere dan pays/ende vrede/ die in therte van dit Coninckrijc een goede ordeninge wederomme brengen/deur de goede ordeninge zijne natuerlijcke cracht weder geuen sal goede ordeninghe verdrijft alle ongehoorsaemheyt/quade humoren/ende quade genegentheyden/sy suyuert alle verdorvenheyt ende vervult die weder met goet bloet/met goede meninge/ende met goede wille/sy doet in somma/ het Coninckrijc weder leuen. Het is de vrede/het is de vrede diemen voor de eenige remedie/ende genesinge aen Godt moet versoecken/die andere middelen soect/ die wil dit Coninckrijck in plaetse van genesen met Fenijn vergheuen.

Daeromme beswere ick v allen by dit geschrift/so Catholijcken/dienaers vanden Coninc mijnen Heer/ als die genen diet niet en zijn. Ic roepe v aen als francoysen/ic sommere v dat ghy medelijden hebben sult met dese staet/ende met v selue/de welcke tot inde gront wt mergelende/sult ghy geen wtcoemste hebben/voor dat v verderf v sal hebben vernielt. So veel als my aengaet/al dwongt ghy my met ghewelt om te moeten sien/ende gedogen/dat ic dingen soude doen/die teghens de vrede souden wesen / so soude ick liever duysentmael steruen/dan tselue te sien/te verdragen/ende veel minder te doen. Ic besweere v dese reys dat ghy sult afleggen/die ellendige affectien/ende passien van de Oorloge/ende van gewelden/die dese schoone staet verstroyen/ende ontleden/ ende ons van de gehoorsaemheyt tot onsen Coninc af-trecken/den eenen met gewelt/den anderen met al te willige goetwillicheyt die ons bloedich maken/die eene met des anderen bloet/ende die ons so dicmaels by vreemdelingen hebben doen belachen/ ende ons int eynde tot een buyt van vreemdelingen maken sullen/dat wy segge ic alle bitterheyt sullen te rugge stellen/om asem van vrede ende eenicheyt te verhalen/van goetwillige onderdanicheyt van goede ordonnantie/ende van den Geest van eendracht/deur de welcke cleyne staten tot machtige Rijcken worden/onse Coninckrijck so lange heeft ghefloreert ende het eerste Coninckrijck van de Christenheyt is ghewordden.

Ende hoewel/dat ick duysent/ende duysent redenen hebbe/

omme

omme my in t'partuculier te beclagen ouer die van t'Huys van Guyſe/ouer die ſegge ic die mijn bloet/eñ ſo nabloet zijn/dat ic geen meerder hebbe/behaluẽ den naem die ic voer/al iſt dat Vrancrijck int generael meer materie heeft te clagen dan ic. So weet God nochtans wat miſ-hagen dat ic daerin gehadt hebbẽ/dat ic hebbe geſien/hemluyden treden in ſulcken wech/daer van mijn hart my altijt betuycht heeft dat ſy met eeren niet en ſouden wt raecken. Godt moet mijn getuyge zijn/waert dat ic hemluyden bequaem kende/tottẽ dienſte des Coninck ic mach ooc wel ſeggen tot mijnen dienſte/na dien ic die eere hebbe/dat ic ſo nae bloet vanden Coninc ben/eñ dat mijn huys eñ afcoemſte bouen de heure gaet/ ſo ſoude ic nochtans ſeer wel te vreden hebben gheweeſt/eñ noch ſoude zijn/dat ſy tmeeſtendeel van tverſtant/dat God eñ de natuere hemluyden heeft gegeuen ſouden gebruycken/om wel te dienen den ghenen die ſy dienſt ſchuldich zijn/in de plaetſe dat heure quade raet hemſeluen ter contrarie miſlept. Alle anderen behaluen ic/ſoudẽ heure ongeluc belacchen/eñ ſouden gaerne ſien/dat de gramſchap/die verclaringe/eñ de wapenen vanden Coninc mijnen heere tegens hẽluyden gekeert ſouden weſen/maer voorwaer ic en machs niet doen/ic en doet ooc niet/anders dã voor ſo vele/dat ic het minſte quaet/moet kieſen voor tmeeſte quaet/eñ ſal daeromme vrijelic wtſpreken/eerſt tot my ſeluẽ/eñ daer na tot henluyden/op dat wy ſonder excuſatie mogen zijn/ons niet verhouerdigende noch deene noch dander.

So vele als my aengaet/al hoe wel dat ic meer gunſt in deſe Oorloge van God ontfangen hebbe / dan in allen voorgaende Oorlogen/eñ inde plaetſe dat de twe ander partiẽ(die ic eylaes deur tquade õgeluc alſo moet nomineren)gecrenct eñ vermindert/eñ de mijne oogenſchijnlijc verſterct is/ſo weet ick nochtans wel/dat God my niet meer ſal zegenẽ/ſo dickmaels als ick niet en doe dat ic behoor te doene/ ende ſonder redenen/oft lichtuaerdicheyt vã harten tegens mijn Coninc opſtaen/ eñ die ruſte eñ eenicheyt van dit Coninckrijc verſtoren ſal.

Van gelijcken die luyden mede die naeſt de vier Jaeren herwerts meer bemint hebbẽ de orloge/dã de vrede die de principaelſtẽ eñ grootſtẽ vã deſe ſtaet oproerich gemaect/en deſe derde partie hwert hebben die de eer is vã Vrancrijc/ia dat meer is de eere vã heure Voor-ouderen/ ſo onwaerdich/ia ſchandelijc is/nademael dat God deur zijn oordeel hemluyden bewijſt/dat het hem niet aengenaem geweeſt is/t'gene dat ſy-luyden ghedaen hebben/dewijle God de geeſt van onſen Coninc roert/omme hemluyden na zijne gewoonlijcke genade noch te ontfangen/ſo hy ſelfs verclaert / indien ſy te vreden willen zijn. Wy hebben alteſamen quaets genoech gedaen/ende geledẽ/wy hebben 4. Jaer lanc droncken/wtſinnich/eñ raſende geweeſt. Iſt noch niet genoech? heeft God ons die eene eñ dandere noch niet genoech geſlagẽ/ om ons te wecken wt onſen ſlaep? ende ons int eynde wijs te maken/ende onſe raſernie te verlaten.

Wel aen iſt my dan nu geoorloft dat ick als een ſeer ootmoedich/ ende ghetrou onderdaen vanden Coninc mijn Heer / den genen die in zijne Mayeſteyts raet zijn/ een goet aduijs geuen mach/ ſo vrage ic/wie heeft oyt gehoort/dat een ſtaet geduerich mach weſen daer twee partien inne zijn/die de wapenen inde hant hebben? Wat ſalt dan vã ſulcken ſtaet weſen/daer drie par-

tien zijn? Hoe sounmen hem dan mogen persuaderen/ of wijs-maeken om binnẽlantsche Oorloch te maken/ en̄ dat tegens twee partien ghelijckelijck? Daer en zijn gene exempelen/ gene histoꝛien / gene redenen/ die hem een goede wtcomste connen toesegghen. Hy moet vꝛede maken/ en̄ een ghenerale vꝛede/ met alle zijne onderdanen/ so wel van deene Religie als van dander/ of ten minsten dat zijne Mayesteyt by hem vergadert/ den genen die hem minst van zijne Mayesteyts onderdanicheyt ontrecken. Hier wt mach een yegelijc mijn meninge oordelen. Siet daer/ hoe ic het quaet vergelde met het goet/ hoe dat ic versta zijne Mayesteyt op te rockenen tegheus zijne onderdaenen/ die van dese schoone Ligue of verbont zijn geweest.

Ende sult ghy mijnen Heeren altesamen niete min weten/ als ic het wilde doen/ en̄ in zijne Mayesteyts noot/ hem te diensts comen (so ick doen sal/ als zijne Mayesteyt my sulcx gebiet) dat ic als-dan na menschelijcker apperentie/ die Ligeurs/ heure voornemen seer breecken ende hemluyden veel te doen gheuen sal.

Nu vermane ick allen anderen van onsen staet/ die toesiẽders zijn van onse sotheyt. Ic vermane onse Edel-luyden/ onse geestelijcken/ onse stedẽ/ ons volc/ wãt sy zijnt die ick aenspreke/ dat sy insiẽ/ en̄ wel ouerleggẽ sullẽ. Waerinne dat wy treden/ wat Vrancrijc ouercomẽ/ en̄ wat gedaent onse staet hebbẽ sal/ ist dat dit quaet langer aenhout/ wat sal de Edeldom wesen in diẽ onse Gouuernement verandert / gelijc het sonder twijfel doẽ sal/ en̄ ghy siet het alrede/ ist dat de stedẽ wt vreese van heur tegenpartie bedwongen worden/ hẽseluen te besluyten binnen heure poorten/ niet willende gedogen/ dat yemant ouer hemluyden sal gebiedẽ/ en̄ hẽ delẽ/ als die Switsers gedaẽ hebbẽ? Ic verseeckere my datter niemant is van dier meninge/ maer ick vreese dat die Oorloghe hemluyden int eynde daer toe brengen sal / tot mijn groot verdriet. Ick sie t'beginsel alrede comen/ het welck heunich schijnt mede te brengen/ ende een soete schijn/ daer toe die beste/ ende ghetrouste Burgheren vander werelt hem lichtelijcken laten beweghen.

Wat sullen doch de steden zijn/ als sy onder een schijn van ydele vryheyt verworpen sullen hebben/ die oude ordõnãtiẽ vã dese scone staet/ als sy alle dẽ Edeldõ te viãt sullẽ hebbẽ/ het platte lant hittich en̄ begerich sal wesen/ omme die Ste-luyden te plonderẽ/ hẽ voorstellende/ en̄ wy smakẽde dat in heure kisten en̄ winckelen/ rijcdom is sonder eynde? wat sullen de principale inwoonders doen die alle officien vande monarchie of inde finantiẽ/ oft inde Justicie/ of inde politie/ ost inde wapenen hebben/ en̄ een yegelijc de macht/ oft die hoocheyt van zijnen staet rekent als oft zijne eyghen goederen waren/ Het is voorwaer al verloren/ ist dat de Monarchie vergaet. Wie sal hemluyden geuen die vrye handeling van Coopmanschappen / wie sal heure goederen op de landen versekeren/ wie sal die authoriteyt houden van heure Justitie/ wat sullen heure decreten/ en̄ ordonnantiẽ wesen/ wie salt hooft wesen vã heure crijch/ en̄ Oorloghe/ in somma wat ordene sullen sy hebben? O arme verdoolde menschen/ dese raserie zal eenen corten tijt deuren/ gelijc men seyt dat de coortse een crane mensch een wijl-tijts onderhout. Maer te meenen datmen op een fondament vã gramschap toornicheyt/ en̄ wraecgiericheyt eenich verstant sonde mogen/

gen bouwen/die een forme van een gedueri ge staet soude hebben/ofte verzekert
soude zijn/die doolt also tselue niet geschieden mach/soot ooc noyt gesciet/gesiẽ/
oft gelesen is/ dat veranderinghe in een staet gheschieden mach sonder verderf
van steden/die altijt die principale stuenselen zijn.

Ende ghy gemeen volc als v edeldom ende steden gedeelt
zijn/wat rust sult ghy-luyden dan hebben? Ghy die daer zijt die Coornschuyr
van tConincrijc/eñ het vruchtbaer lant van dese staet/wiens arbeyt den Prin-
cen voet / wiens sweet hemluyden alle ding ouervloedich geeft/de welcken die
anbachtsluydẽ onderhouden heure naerstichept/eñ cloechept geeft hem vreuch
de. Aen wien sult ghy v toevlucht nemen? als de Edeldom v sal willẽ verdructẽ
ende ouervallen? als die steden v sullẽ doẽ contribueren aen dẽ Coninc? die ouer
deẽ noch ouer dander gebieden heeft? aende Officiers vãder Justitie/oft heure
Leuteuãtẽ? waer sullẽ die wesen/wat macht sullen sy hebben? aen de Mayeren
oft een Ouerste van een stadt wat macht sal hy hebben? aen thooft vanden E-
deldõ/wat ordeninge sal onder hẽluydẽ wesen? Voorwaer men sal in sulckẽ ge-
valle anders niet siẽ dã verwoestinge ongeschicte onordẽtlichept/ellende eñ be-
claechlichept in allen plaetsen/daer siet ghy de vrucht die de orloge mede brẽgt.

Dat ic hier niet en segge van de geestelyckhept/dat en ge-
schiet niet deur vergetelhept/maer ic en wil vã hemluyden niet spreken/sorgẽ-
de dat zijt niet sullẽ willẽ aennemẽ/ my meer houdende voor heurluyder viant
dã ic ben. Maer inder waerhept ic hebbe meer redenen my ouer hẽluyden te be
clageñ/dan ouer dander twee Staten van Vranckrijck/maer daer en is niet
aen geleghen/daer zijn oock goede luyden onder hemluyden.

So vele als heure professie/eñ religie aengaet/daerinne bẽ
ic hẽluydẽ in eenige dingẽ contraric/maer in gene sakẽ heur viãt/in dãder din-
gẽ zijn wijt eens/wtgesept in tgene dat aẽgaet de Preuelegien vande onderhou
denisse vã de Kerckẽ in Vrancrijc tegens het ongerechtelijc gebruyc vã de Pau
sen. Maer wat daer af sy/al hadde ic met hẽluydẽ de prijsers vã alle de werelt/
so soude ic de selue voor dese tijt met voeten treden/beweecht zijnde met eẽ sterc-
ke consideratie/dienende tot dienste vã mijnẽ Coninc/eñ tweluarẽ vã desẽ staet

Maer wat hopẽ sy midler tijt te doen: die Orloge put wt
heure tiẽde inde lãdẽ daer sy tmeeste credijt hebbẽ. Inde plaetsẽ daer ic macht
hebbe/daer onthoude ic het hẽluydẽ meest al/eñ en cã daerinne niet remedierẽ/
maer int eynde als de tweedracht ganselijc nedergelept sal zijn/wat sal vã hen-
luydẽ dan comẽ? Laet sy sien wat wech onse steden/ons volc onse Edeldõ voor
nemẽ sy-luydẽ die de Godsalichept voor oogen hebbẽ/ofte tẽ minsten behoorẽ
voor oogẽ te hebbẽ/behorẽ voor al in te sien of daer eenich dinc is/dat die God-
salichept so contrarie is als quaet doẽ/eñ toelatinge van boos-hept? ist nu dat-
ter ter werelt geẽ dinc is dat dẽ menschẽ meer verwildert/eñ daer meer quaets
wtspruyt/dã die toelatinge vã de binnelantsche oorloge? laet sy-luydẽ dã selfs
ordelẽ/of sy-luydẽ/die deur de vrede/deur goede ordõnancie/deur onderdanic-
hept toe onsen Coninck/ende deur deuocie noch niet rijc ghewordẽn zijn/of sy
dan deur Oorloge/oproeren Godlosichept/ende de muitersche ongehoorsaem-
hept/heure rijckdommen niet sullen verminderen.

Nae

Na dat ic nu tegens alle die werelt int particulier ghesproken hebbe/so segge ic dit noch int generael/laet het also zijn/dat God het voornemē vā onsen Coninc zegene/eñ dat onse Coninc te bouē gaet/tegens alle die muytmakers vā zijn Conincrijcke/so sal hy nochtans geheel ongeluckich zijn/ indiē hy sal moetē straffen alle de genē diet verdienē sullē. Wat doch? te straffē eē groot deel vā zijn steden/eñ vā zijn onderdanē/ dat soude te vele zijn/wāt het is eē groot ongeluc/eñ ēē grote plage/die God in dit Conincrijc gesondē heeft/ om ons te straffen van onse sonden/ zijne Mat. moet het al vergeuen ende vergheten/ende tegens zijne Mats. onderdanen/ ende steden/niet meer vergrammen/ ende straffen dan ofmen een onsinnich mensche straffen soude die quaet doet/of de moeder naeckt achter straet loopt.

Maer ter contrarie ist dat die vande Ligue/oft verbont hē sterc maken/eñ hem stellen teghens den Coninc daer seecker groote aparentie van is/eñ ic vrese dat zijne Mayesteyts pacientie heure meeste cracht wesen sal willende God by auontuere/zijn oordeel ouer ons gebruycken twelc wy niet en weten/wat salt dan van ons eñ van hem zijn? wat sullen wy seggen van de francoysen? wat schande soude het zijn/dat wy onsen Coninc verdreuen hebbē? het welck een vleck soude zijnde/daer mede onse vooronder en noyt zijn bevlect geweest/eñ ons nu eē lof eñ prijs is bouē allē onderdanen vā de Christenheyt.

Hieren tusschen ist voor my niet een groot ongeluc/dat ic gedwongen worde my stil te houden? men heeft my met gewelt de wapenen in de hant doen nemen/tegens wie sal ic die nu gebruycken? tegens mijnē Coninc? God heeft hem zijn hert geroert/eñ doende voor hemseluen/heeft hijt ooc voor my gedaen/tegens die vande Ligue/ofte verbont? Waeromme sal ic hemluydē mistroostich maken? Waeromme sal ic die de vrede in Vrancrijck spreke ende roepe/den Coninck tegens henluyden verbitteren/eñ deur mijne macht dē Coninc benemen de wille/eñ die Ligeus die hope omme te versoenen/aensiet alhier mijn periculen/wāt indien ic my stil houde/so ist te vresen dat de Ligeurs/ ofte die van tverbont wederomme heure accoort maken sullen tot mijne costē/ eñ verderf/gelijc ic twee of driemael hebbe sien geheurē/of sy sullen den Coninc so verswacken/eñ henluyden so sterc maken/dat ick na de onderganc des Coninex weynich wil ofte macht hebben sal/omme mijn eygen verderf af te keerē

Mijn Heeren ic spreke tot v luyden/die ick weete tot mijn groot leetwesen/alle te samen niet te wesen van een humeur/ oft gesintheyt/die verclaringe vanden Coninc mijnen Heere/eñ bysonder die laeste publicatie verclaren genoech datter tusschen zijne Mayesteyt/ eñ v gedeputeerden/ofte t'meestendeel vandien/ diuersche meeninghe is gheweest. Ist dat ghy eenich oordeel hebt/ al waert ooc geheel cleyn/ so sult ghy met my besluytē/dat ic in grote swarichheyt/eñ periculen ben/so ooc de Coninc/eñ die derde partie mede zijn/eñ ooc ghy-luyden selfs/so int generael als elc bysonder/wy zijn alle gelijc in eē huys dat needervalt/oft int een schip dat vergaet/ende daer en is geen hulp aen/dan alleen de vrede/ al bedochtmen alle andere middelen ter werelt.

Daeromme voor conclusie meer genegen zijnde (twelc ic wel seggen mach) eñ meer schade lijdende dan ghy allen/so versoecke ic de vrede

inden

inden name van ons allen aenden Coninc mijnen Heere/ ic versoeck die vrede voor my/voor alle francoissen/eñ voor tgehele Conincrijc van Vrancrijc/diese ooc anders maect/die en salse niet wel maken. Ic protestere dat ic my gevoechlijcker sal laten vinden/dan ic oyt gedaen hebbe/ ist datmen meent dat ick oyt swaricheyt gemaect hebbe/so wil ic nu anderen een exempel wesen/deur de gehoorsaemheyt/die ic vertrouwe aen mijnen Coninc/eñ nademael/dat ic so menichmael/eñ menichmael teghens v luyden geprotesteert/eñ verclaert hebbe/ wat ic gehouden ben te doene/so sal ic sulcx int laetste noch eens verclaeren.

Voor eerst aenden ghenen die daer zijn met de partie van den Coninc mijn Heere/ist dat sy zijn Maiesteyt niet en raden/dat ick den Coninc mach dienẽ met mijnẽ persone/eñ met de middelẽ die God my heeft gegeuen/eñ dat sy niet en accorderen in dit heylighe voornemen van vrede/niet om oorloge te maken tegen die van Loreynen/die van Parijs/Orlions/ofte Tholonse/maer teghens den geenen die de vrede sullen willen verhinderen/eñ hem stellen tegens de onderdanicheyt/die wy de Croon vã Vrancrijc schuldich zijn/ dat die seluen allen schuldich sullen wesen tot die ongelucken / die den Coninc/ eñ dit Conincrijc sullen mogen ouercomẽ/eñ dat ic ter contrarie vry eñ ontlast sal wesen van sulckẽ achterclap eñ dat ic voldaen sal hebbẽ die trouwe/eñ belofte die ic mijnen Prince schuldich ben/wiens qualic varen ic so vele belet hebbe/ eñ noch beletten sal/als my mogelijck sal zijn/oft heur lief of leet sy.

Ende voor so vele als aengaet den genen die alsnoch houden den name/ofte partie vande Religie/eñ tverbont/die beswere ic als eẽ francoys/eñ soude hemluyden ooc gaern beuelen/als den genen die de eere hebben/ dat sy van mijn maechschap zijn/wiens ouders dit beuel met groote gunst aẽgenomẽ souden hebben/ twelc ick my versekere. Ist dat zijt op de maniere niet en verstaen/so sal ick niet te min als die naeste andẽ Coninc/als die eerste Prince/eñ de eerste magistraet van Vrancrijc hemluydẽ raden dat syluyden hẽseluẽ wel bedencken/eñ hem laten genoegen met haer verlies / als ic doe met de mijne/dat sy heur particulier vergeten sullen/om tgeneral eñ gemeen weluaren/ dat sy heure passie heure questie ofte geschil/heure wraeck/heure eergiericheyt verlaten/eñ ouergeuen sullen tot weluaren van de Croon van Vrancrijc heure moeder/tot dienste van heuren Coninc/tot heure eygen/eñ tot onser aller ruste. Ist dat sy contrarie doen/so hope ic dat Godt den Coninc/so met verlaten sal/ of hy sal zijn werc volbrengen/eñ zijne Mayesteyt de wille geuen / dat hy zijne Mayesteyts dienaers by hem ontbieden sal/eñ my als de eerste/die anders geẽ titre begere/Eñ dat ic tot dien eynde by den Coninc gaende/so vele machts/eñ goet recht wel hebben sal/omme zijne Mayesteyt by te staẽ/eñ zijne Mayesteyt te helpen/om heure memorie eñ ghedachtenisse/ende heure partie wt Vranckrijck ganselijck wt te roepen.

Eyntelijck na dat ic in dese solemnele protestatie / die ic alhier doe/gedaen sal hebben tgene dat ic schuldich ben te doene/eñ ic bevinde de eene of de andere/of so vast te slapen/of so qualijc geaffectroneert te wesen/dat sy daer af niet beweecht worden/so sal ic Godt als een ghetuyge aenroepen tot mijnen hulpe van t'gene dat ick tot noch toe gedaen hebbe eñ noch sal doen.

Ende

Ende dat ic een warachtich dienaer van mijnen Coninc/eñ een warachtich Francoys wesen sal waerdich te wesen; die eere die ic hebbe vã te wesen/die eerste Prince vã dit Conincrijc/al hadde alle de werelt die verderfseinsse van dien gesworen. Protesterende voor God/eñ voor den menschen/dat ic in pericule van duysent doon onderstaẽ sal/zijne Mayesteyts/eñ zijne Mayesteyts Conincrijcx ondergaen te beletten.

Ick roepe tot my allen die ghenen die sulcken heylighen voornemen sullen hebben/van wat qualiteyt of conditie die wesen mogen/dat indien God mijn voornemen segent/dat ic so vele getrouwicheyt vertonen sal/na dat ic het eynde gesien sal hebben/als ic vrymoedicheyt eñ stoutichheyt vertone/om me tselue te bestaen/aenbiedende mijnen Coninc mijne onderdanicheyt/mijne vaderlant alle dienste die ick behoore te doene/ende my selue rust ende een welg enoegen/met de vry-icheyt van alle goede luyden.

Hier en tusschen/eñ ter tijt toe dat God belieuen sal / den Coninc mijnen Heere goede ghelegentheyt te gheuen omme zijne Mayesteyts staet in een goede stant te stellen/ inuoerende die vrede die so hoochmoedich is. Sõ verclare ic als de gene die de eere hebbe van te wesen/die eerste Prince onder zijne Mayesteyts gehoorsaemheyt/indien ic in zijne Mayesteyts absentie/zijne Mayesteyt so wel niet dienen mach/dat ick zijne Mayesteyts Hoocheyt in alle zijne Mayesteyts Conincrijc/mach stijuen/eñ stercken/dat ic t'selue ten minstẽ eens-deels doen sal in plaetsen daer ick macht sal hebben /;omme zijne Mayesteyts hoocheyt eñ authoriteyt te doen bekennen. Eñ omme tselue te volbrengẽ so neẽ ic in mijn beschermenisse/eñ Sauuegaerde een yegelijc vã wat qualiteyt Religie/oft conditie die zijn/so wel die Edelen/als oock de steden/eñ allen menschen/die hem in dese goede resolutie/eñ voornemen sullen willen vereenigen/sonder toe te laten datmen heure persoonen/ofte goederen in eenigher wijse sal mogen beschadigen in andere manieren dannen doen soude in tijden van volle vrede/gelijckmen deur de wetten eñ gebruyc van het Conincrijc gewoonlijc is/deselue aen te tasten/versorgende in alles dat mijn moghelyck sal zijn/die verlichtinge van dit arme verdruckte volck.

Ende al hoe wel / ick bouen allen anderen/een groot mishagen/eñ verdriet hebbe/dat ick sie de defferentie eñ verscheydenheyt/die daer is in de Religie/ende meer dan alle anderen wensche omme tselue te remedierẽ/nochtans bekennende dat het alleen in Godt staet/eñ niet an de wapenen/ofte t'ghewelt/ende datmen tselue van Godt moet verwachten. Soo protestere ick voor God/ende stelle onder dese protestatie mijn trouwe/gheloof/ende eere tot een onder pant die ick deur de gratie van God tot dese tijt toe ongheschent bewaert hebbe/dat gelijc ic in mijne conscientie niet en hebbe willen bedwongen wesen/ick van ghelijcken tot ghenen tijden lijden / ofte toelaeten sal/dat die Catholijcken in heure conscientie/nochte in de vrye gebruyck van heure Religie ghedwonghen sullen werden/verclarende daerenbouen dat in alle goede Steden die met my in de goede wille sullen vereenighen / die hem stellen sullen in die onderdanichheyt vanden Coninck mijnen Heere; ende van my / ick niet toelaten sal/datmen eenige nouatie/ofte veranderinghe sal maeken/noch

in

in politijcque/noch in Kerckelijcke saecken/anders dan voor soo veele als die
vryheyt van een yeghelijck aenghaen sal/nemende wederomme onder mijne
beschermenisse/ende Sauuogarde/also wel die personen/als oock die goede-
ren vande Catholijcken/ende sonderling/die Gheestelijcken / hebbende over
langhe tijt gheleert/dat die warachtighe eenighe middel/omme tvolck weder
te vereenighen tot Godes dienste/ende die Godsalicheyt in een Staet te bevé-
stighen/is/saechtmoedicheyt/vrede/ende goede exempelen/ende niet
de Oorloghe ofte ongheregheltheyt / deur de welcken alle
ghebreken boosheyt/ende schelmerije heuren
oorspronck in dese werelt nemen,

F I N I S.

Ghedaen tot Chastelleraut den 4. van Maert 1589. ende
is geteeckent Heury, ende een weydich leger Dilomeus.

